

Maja Szűcs

Een nieuw standaardwerk van de Nederlandse (post)koloniale literatuur

Honings, R. & van 't Veer, C. & Bel, J. (eds.): *De postkoloniale spiegel. De Nederlands-Indische letteren herlezen*. Leiden: Leiden University Press, 2022.

77 jaar geleden riep Indonesië de onafhankelijkheid uit. Nederland veranderde sindsdien in een multi-etnisch land. Er is steeds meer vraag naar een kritische terugblik op het koloniale verleden en naar het onthullen van het romantisch en onschuldig beeld van Nederland als een goedwillende kolonisator.

De postkoloniale spiegel biedt een zelfkritisch onderzoek naar hoe het koloniale verleden in de literatuur gepresenteerd wordt, en wilt ook verder onderzoek in gang zetten. De focus ligt in deze studiebundel op romans, novellen en verhalen, in navolging van de theorie van literatuurwetenschapper Edward Said, namelijk dat fictie invloed heeft op de denkwijze. Er worden teksten van auteurs die in het Nederlands over Indië en Indonesië hebben geschreven, herlezen, van Multatuli tot heden, van *Max Havelaar* (1860), tot *Lichter dan ik* (2019) van Dido Michielsen, uit een postkoloniaal standpunt.

Niet alleen 'klassiek postkoloniale benaderingen' worden door de auteurs toegepast, namelijk onder andere het zich richten op het blootstellen van othering-strategieën, het marginaliseren van inheemse stemmen, maar ook nieuwe invalshoeken worden gehanteerd, bijvoorbeeld de analyse van de representatie van 'racial hair', het perspectief richten op

intersectionaliteit, op de invloed van ideeën over gender, klasse en ras op elkaar, of het toepassen van de queer-theorie.

In de op een chronologische volgorde gesorteerde reeks van studies komen verbeeldingen van ongelijke machtsrelaties, othering-strategieën, racisme, onderdrukking en uitsluiting aan het licht, zowel in de analyse van werken van canonieke auteurs zoals Louis Couperus, als in de verhalen van buiten de canon gevallen schrijvers, zoals de vrouwelijke auteurs van het ‘Damescompartiment’. Ook worden de romans van de twee enige Indonesische auteurs die boeken in het Nederlands hebben gepubliceerd: Suwarsih Djojopuspito en Arti Purbani besproken in deze bundel.

De drie delen van deze studieverzameling behandelen de periode ‘Het oude Indië’, de tijd van particuliere ondernemers na het opheffen van het Cultuurstelsel. Het tijdperk ‘Van Indië naar Indonesië’, de eerste helft van de twintigste eeuw, anders gezegd de decennia die gekenmerkt werden door de ‘ethische’ politiek, en de periode van 1945 tot heden, de tijd van het ‘Terugkijken en tegenschrijven’, het wakker worden van de droom van *tempo doeloe*, het geïdealiseerde beeld van het koloniale verleden.

Jacqueline Bel, hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde (Multatuli-leerstoel) aan de Vrije Universiteit Amsterdam, beantwoordt in haar verhandeling *Klewangwettende gezangen en knevelarij: Multatuli* de vraag, of we de roman Multatuli nog als een kritiek op het kolonialisme kunnen beschouwen als we het verhaal, de verhaallijnen, de personages op basis van postkoloniale inzichten analyseren. Ook stelt ze de vraag of de roman nog actueel kan zijn 160 jaar na zijn verschijning, in een periode wanneer standbeelden van koloniale ‘helden’ neergehaald worden.

Petra Boudewijn, onderzoeker en docent in het hoger onderwijs in binnen- en buitenland, schetst in haar artikel ‘*Minacht mij niet omdat ik slechts een vrouw ben!*’: *Mina Kruseman* een beeld van het leven van feministe, schrijfster en actrice Mina Kruseman. Nadat we kennis hebben gemaakt met de vrouw die ‘een eeuw te vroeg’ leefde, krijgen we een diepgaande analyse zowel van de representatie van de Indische bevolkingsgroepen in haar romans *Een huwelijk in Indië* en *Paria's*, als van haar denkpatroon over de koloniale wereld.

Nick Tomberge, promovendus, verbonden aan het Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS) en aan het door Rick Honings geleide *Vidi-project Voicing the Colony. Travelers in the Dutch East Indies 1800–1945*, introduceert in zijn analyse *Sneeuw witte krullen, gitzwarte vlechten: Melati van Java* een nieuw invalshoek op basis waarvan de beschaving, de etniciteit, de genderrollen in koloniale romans nader bekeken

kunnen worden. Namelijk de betekenis van de verschillen van menselijk haar wat in de periode wanneer de verhalen *Angeline's beloften* (1879) en *Bonte wimpels* (1897) van Melati van Java verschenen, nauwkeurig onderzocht werd door wetenschappers. Hij breidt deze benaderingswijze uit en kijkt ook naar de betekenis van kapsels, haarlengte en gezichtsbeharing.

Rianti Manullang, docente van de vakgroep Nederlands van de Universitas Indonesia te Depok/Jakarta en Floor Naber, taaldocent aan de opleiding HBO-Rechten van de Hogeschool van Amsterdam onderzoeken in *'Ziet ge niet in dat al wat inlander, al wat halfbloed is, den blanke haten moet?': Annie Foore* in hoeverre de stelling klopt dat Annie Foore, lid van het 'damescompartiment', een van de weinige schrijfsters die in de negentiende eeuw over Indië schreef, het kolonialisme afkeurt ondanks het feit dat zij de inheemsen tegenstrijdig laat zien. Tot slot benadrukken ze waarom deze dames uniek zijn in de Nederlandse literatuurgeschiedenis en in de geschiedenis van de emancipatie.

Rick Honings, Scaliger-hoogleraar, verbonden aan het Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS), analyseert in zijn studie *'Hij blijft tegenover de Inlander een rasechte koloniaal': P. A. Daum* vier romans van P. A. Daum, die over tien jaar verschenen zijn, vanuit een postkoloniaal standpunt. Hiermee bewijst hij dat het besluit van Gerard Termorshuizen, dat Daum de inheemsen door de jaren heen uit een ander, positiever perspectief begon te bekijken, geen steek houdt.

Marijke Denger, postdoctoraal onderzoeker moderne Engelse literatuurwetenschap aan de Universiteit van Bern bekijkt in *Mensen en (hun) natuur in Indië: Thérèse Hoven* de representatie van Indië in de debuutroman van Thérèse Hoven, de jongste schrijfster van 'het damescompartiment'. Ze gaat dieper na wat de relatie is tussen de fysieke en sociale omgeving, en tussen het beeld van het kolonisatieproject van Nederlanders en de koloniale literatuur.

Elleke Boehmer, hoogleraar Engelstalige wereldliteratuur aan de Universiteit van Oxford en Coen van 't Veer, redacteur/penningmeester van Indische Letteren bestuderen in *Van diepe angst en stil genot: Louis Couperus* de roman *De stille kracht* van Louis Couperus uit een zogenaamd postkoloniaal-queer standpunt om de vraag te kunnen beantwoorden in hoeverre het verhaal koloniaal of juist antikoloniaal is.

Arnoud Arps, promovendus aan de Amsterdam School for Cultural Analysis en het departement Mediastudies aan de Universiteit van Amsterdam, stelt in zijn studie *Sterrentintelingen van het verleden: Augusta de Wit* de vraag op basis van welke criteria het verhaal *Orpheus in de dessa* van

de Wit als een culturele herinnering bekeken kan worden en wat voor een effect deze functie van de novelle op de hedendaagse blik op het koloniale verleden heeft.

Amalia Astari, promovendus bij het Institut für Niederlandistik, Universität zu Köln en Rick Honings, Scaliger-hoogleraar, geven in hun artikel *Onschuldige kinderen van de kolonie? Ot en Sien in Nederlandsch Oost-Indië* een postkoloniale analyse van de verindischte versie van *Het boek van Ot en Sien*, *Ot en Sien in Indië*. Ze onderzoeken de verschillen tussen de originele en de aangepaste tekst en bewijzen dat *Ot en Sien in Indië* alleen schijnbaar een onschuldig leesboek was.

Olf Praamstra, emeritus-hoogleraar Nederlandse literatuur in contact met andere culturen aan de Universiteit Leiden wijst in de behandeling *Vertrapt door totoks en opzijgeduwd door Chinezen en Javanen: Victor Ido* erop dat de positie die Victor Ido (Hans van de Wall) innam tegen Indo-Europeanen, veranderde rond 1900. Een goed voorbeeld daarvan is zijn roman *De papuers*. In plaats van minachtend te schrijven over hen, begon hij voor hun rechten te vechten en hun problemen voor te stellen aan een groter publiek, ook in Nederland.

Remco Raben, docent Aziatische, mondiale en (post)koloniale geschiedenis aan de afdeling geschiedenis van de internationale betrekkingen aan de Universiteit Utrecht en docent koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam onthult in *Verhalen van vervreemding: Carry van Bruggen* wat Carry van Bruggens Deliaanse werken echt documenteren. Wat voor extra lagen laten haar verhalen ons zien als we ze niet puur op basis van de criteria van koloniale literatuur bekijken?

Gábor Pusztai, hoofd van de vakgroep Nederlands aan de Universiteit Debrecen in Hongarije zoekt in *Inheems geweld en witte afwezigheid: Madelon Székely-Lulofs* een antwoord op de vraag in hoeverre Székely-Lulofs op basis van haar roman *Koelie* (1932) als een tweede Multatuli beschouwen kan worden. Hoezo veroorzaakten haar romans schandalen ook al probeerde Székely-Lulofs de te gevoelige thema's, zoals het bekend maken van de gewelddadige kant van de kolonisatoren, te vermijden?

Gloria Wekker, cultureel antropoloog en emerita hoogleraar Gender Studies aan de Universiteit Utrecht, vat in *Jasmijn en maanlicht: E. du Perron* samen wat we van een kritische, dekoloniale, intersectionele herlezing en analyse van Edgar du Perrons roman *Het land van herkomst* (1935) kunnen leren om een meer gelijke samenleving te kunnen vormen in onze tijd.

Olf Praamstra stelt in zijn tweede artikel *'Ik neem een heel eigen plaats in'*: *Beb Vuyk* de stelling van Beb Vuyk op de proef dat ze door de jaren heen, die ze op het eiland Buru doorbracht, zich los kon maken van de heersende koloniale opvattingen.

Christina Suprihatin, Chair of the Post Graduate Program of Literature, Faculty of Humanities aan de UI en Coen van 't Veer, redacteur/penningmeester van *Indische Letteren* geven in *Twee Indonesische stemmen: Suwarsih Djojopuspito en Arti Purbani* verslag van het leven en het werk van de twee feministische schrijfsters, die de auteurs van de twee enige door Indonesiërs in het Nederlands geschreven romans waren. We kwamen door hun analyse van deze twee verhalen, *Buiten het gareel* (1940) en *Widjawati* (1949), te weten wat voor een idee de gekoloniseerde Indonesiërs over de kolonisatoren en het kolonialisme hadden.

Coen van 't Veer bespreekt in *Het kolonialisme als goedbedoeld misverstand: A. Alberts* wat voor een idee er over het kolonialisme tussen de lijnen zit in de verhalenbundel *De Eilanden* (1952) van Albert Alberts. Vormde het werk van Alberts wel of niet een uitzondering op de tot de Nederlands-Indische literatuur behorende literaire werken?

Petra Boudewijn, onderzoeker en docent in het hoger onderwijs in binnen- en buitenland analyseert in *Herinneren om niet te vergeten: Rob Nieuwenhuys* twee literaire werken van schrijver en literatuurhistoricus Nieuwenhuys op basis van postkoloniale criteria, *Vergeelde portretten* (1954) en *Een beetje oorlog* (1979). Vragen die in haar verhandeling centraal staan zijn hoe Indië en de dekolonisatie herinnerd worden in de verhalen, en of er kritiek geuit wordt op koloniale opvattingen of dat zij onveranderd voortleven.

Pamela Pattynama, bijzonder hoogleraar Koloniale en Postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, onderzoekt in *'Het brandde weer ergens': Maria Dermoût* in Dermoûts debuut *Nog pas gisteren* (1951) en in twee van de drie moordverhalen uit de bundel *De tienduizend dingen* (1955): 'Constance en de matroos' en 'De professor' de verborgen, maar wel aanwezige politieke mening van de schrijfster over de kolonie, haar opinie over de bevoorrechte positie van Europeanen tegenover de inheemse bevolking. Dit door grondig te kijken naar de vertelstructuur, de narratie en focalisatie.

Jeroen Dewulf, Queen Beatrix Professor in Dutch Studies aan de University of California, Berkeley, beschrijft in zijn studie *Op zoek naar een eigen Indo-identiteit: Vincent Mahieu/Tjalie Robinson* de strijd van Jan Boon, bekend geworden als Vincent Mahieu/Tjalie Robinson, naar een

nieuwe Indo-identiteit nadat Indonesië onafhankelijk werd en Indische Nederlanders het land uitgezet werden. Bij Boon werd een positief beeld over het koloniale verleden, in tegenstelling tot andere gerepatrieerden, behouden. Dewulf probeert te doorgronden op welke wijze deze op de eerste blik tegenstrijdige houding fungeerde in het identiteitsconcept dat hij creëerde.

Erica van Boven, voormalig hoogleraar Letterkunde aan de Open Universiteit en hoofddocent moderne Nederlandse letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen, vat in *'Eigenlijk is het allemaal pas gisteren gebeurd': F. Springer* samen hoe Carel Jan Schneider (1932–2011), bekend geworden als F. Springer, in zijn roman *Bandoeng-Bandung* (1993) de koloniale verhoudingen laat zien en laat beoordelen door het verwerken van zijn eigen koloniale herinneringen.

In de studie van Liesbeth Minnaard, universitair docent Literatuurwetenschap aan de Universiteit Leiden, *Een zoekende spelbreker: Marion Bloem* wordt de manier besproken waarop de aanwezigheid van wit privilege, Nederlands racisme en micro-agressie tevoorschijn komt in *Geen gewoon Indisch meisje* (1983) van Marion Bloem, en hoe de roman de lezers hierover laat nadenken. Daarnaast maakt de intersectionele leeswijze van de kritische toon van het verhaal het 'feminist killjoy'-karakter van het boek zichtbaar, anders gezegd de spelbreker-positie, de positie die de algemene tevredenheid breekt.

Esther Op de Beek, universitair docent moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Leiden gaat in *'Ik was er gelukkig': Jeroen Brouwers* na in welke mate de Indiëromans *Het verzonkene* (1979), *Bezonden rood* (1981) en *De zondvloed* (1988) van Jeroen Brouwers de koloniale stereotypen en machtsstructuren, en het marginaliseren van inheemse belangen bevestigen.

Judit Gera, emeritus-hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde aan de Eötvös Loránd Universiteit te Boedapest bekijkt in *Van betovering tot inzicht: Hella S. Haasse* in eerste instantie de tweede van de drie Indische romans van Haasse, *Heren van de thee* (1992), vanuit een postkoloniaal standpunt. Met haar analyse biedt ze ook een breder inzicht op de evaluatie en het kritischer worden van de blik van Haasse op het koloniale verleden in haar Indische romans, met name ook nog *Oeroeg* (1948) en *Sleuteloog* (2002).

De focus van Frans-Willem Korsten, bijzonder hoogleraar 'Literatuur en samenleving' aan de Erasmus School of Philosophy, verbonden aan het Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS), ligt in *Geen*

ideologie maar corpologie: Adriaan van Dis op het voortleven van de geschiedenis op fysiek, lichamelijk niveau in de roman Indische Duinen (1994) van van Dis.

In 'Op je plaats blijven en tegelijk blijven stromen': Alfred Birney van Jaap Grave, wetenschapper, verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam en de Staatsuniversiteit Sint-Petersburg, maken we kennis met de criteria op basis waarvan Rob Nieuwenhuys zijn *Oost-Indische spiegel* (1972) samengesteld heeft, om beter te begrijpen op welke manier Alfred Birney de geschiedenis van de Nederlands-Indische literatuur aanvult met zijn bloemlezing *Oost-Indische inkt* (1998). Birney heeft zijn mening geuit over het te vaag zijn van het begrip 'Indisch schrijver'. Grave gaat hier ook op in, net zoals op de analyse van kenmerkende personages, motieven en plaatsen van Birney zijn literair werk.

Judith E. Bosnak, medewerkster van het Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS) onderzoekt in *De krachtige stem van een Javaanse njai: Dido Michielsen* de visie van de inheemse njai Isah over de 'Ander', deze keer de Europeaan, in de roman *Lichter dan ik* (2019). Is haar perspectief een tegenperspectief ten opzichte van het koloniale beeld van Nederlanders?